

ШАПОВАЛОВА ОЛЬГА ВІКТОРІВНА

докторка юридичних наук, професорка, провідна наукова співробітниця відділу правового регулювання структурно-технологічного та регіонального інноваційного регіонального інноваційного розвитку НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, завідувачка кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
ORCID 0000-0002-8813-3849

УДК 346.545

DOI 10.37772/2518-1718-2023-1(41)-19

ВПЛИВ НА ІННОВАЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ ЩОДО СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Стаття присвячена дослідженню проблеми актуальності прояву інноваційної активності у залежності від наявності соціальної складової у підходах до обрання об'єкта/суб'єкта інвестування. Викладено результати вивчення досвіду правового забезпечення зростання економіки підприємств у способи, що є екологічно невиснажливими. Звітування про екологічно невиснажливі способи зростання економіки підприємств стає інформаційно-комунікативним інструментом для прояву ініціативи щодо інноваційної активності (запровадження новітніх технологій господарювання).

Стан вивчення проблем правового забезпечення зростання економіки підприємств у способи, що є екологічно невиснажливими, характеризується вкрай низьким рівнем розробки понятійного підходу до тлумачення знань про синергичний ефект від взаємодії основних напрямів економічної, правової та екологічної політики України. Обґрунтовано два актуальні питання при розв'язанні проблеми впливу на інноваційну активність щодо суб'єктів господарського використання природних ресурсів: (1) обрання нетипового стимулу для прояву ініціативи інноваційної активності із зовні, а саме – орієнтація на її прояв у залежності від наявності соціальної складової у підходах до обрання об'єкта/суб'єкта інвестування; (2) визначення методології вибору критеріїв для гармонізації українського законодавства про використання природних ресурсів суб'єктів господарювання. Окреслено перспективи дослідження впливу на інноваційну активність щодо суб'єктів господарського використання природних ресурсів, а саме – конкретизація публічно-правового режиму таких об'єктів, як ґрунт, надра, вода та ін., внаслідок детального розмежування реалізації суверенітету України над територіально-господарськими системами.

Ключові слова: стимулювання інноваційної активності, екологічно невиснажливе господарювання, нефінансова звітність підприємств, публічно-правовий режим, господарсько-правове забезпечення, використання природних ресурсів, суб'єкти господарювання.

Постановка проблеми. Відкрита російська агресія та бойові дії спричинили на теренах України наявні прояви екологічного геноциду. Внаслідок ракетно-бомбових уражень тисячі тон пального суттєво забруднили українську землю, підземні джерела та інші природні ресурси, які раніше активно залучалися у господарський обіг.

Відомо, що умови мікро-та макросередовища здійснюють суттєвий вплив на стан діяльності та на інноваційну поведінку суб'єктів господарського використання природних ресурсів. Обсяги земельних ресурсів, придатних для використання, значно зменшилися. Тому стають затребуваними механізми інвестиційної, інноваційної та державної під-

тримки як цілих галузей так і окремих суб'єктів господарювання. Наприклад, потребують підтримки галузь вирощування та переробки цукрового буряку (державне регулювання галузі було скасовано ще у 2018 році), виробництво соняшникової олії та ін.

Завдяки модернізації виробництва можливо отримати позитивний результат при скороченні посівних площ під культурами. За вищевказаних умов актуалізується проблема запровадження новітніх технологій господарювання як фактор прояву ініціативи інноваційної активності із зовні, яку спрямовано щодо суб'єктів господарського використання природних ресурсів.

Правовий аспект цієї проблеми зосереджено на декількох питаннях. По-перше, нетиповий стимул для прояву ініціативи інноваційної активності із зовні, а саме – орієнтація на її прояв у залежності від наявності соціальної складової у підходах до обрання об'єкта/суб'єкта інвестування

Завданням дослідження є отримання відповіді на питання: чи потрібно висвітлювати та популяризувати в Україні цю тенденцію.

По-друге, для даного дослідження має інтерес такий ракурс зазначеної проблеми, як методологія вибору критеріїв для гармонізації українського законодавства про використання природних ресурсів. Дослідження в даному ракурсі обумовлене необхідністю характеристики комплексу зобов'язань на етапах, де формується майнова основа господарювання суб'єктів, які залучають до господарського використання природні ресурси.

При вивченні проблем правового забезпечення зростання економіки підприємств у способи, що є екологічно невиснажливими, спостерігаємо вкрай низький рівень понятійного підходу до тлумачення знань про синергійний ефект від взаємодії основних напрямів економічної, правової та екологічної політики України.

Метою статті є аналіз проблем гармонізації положень законодавства про використання природних ресурсів у сфері господарювання на основі економіко-правових підходів задля формалізації процедури засвідчення суб'єктами господарювання свого внеску щодо покращення або наміру зробити у майбутньому покращення економічної, екологічної і соціальної ситуації, а також – процесів та тенденцій розвитку економіки на місцевому, регіональному і глобальному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій публічно-правового режиму забезпечення зростання економіки підприємств у способи, що є екологічно невиснажливими та впливу даного фактору на інноваційну активність щодо суб'єктів господарського використання природних ресурсів є таким. У дисертації С.В. Солодченка, яку присвячено дослідженню правового забезпечення реалізації контрольних функцій суб'єктів господарювання, засвідчено наявність соціальної складової у підходах до проведення контролю з боку суб'єктів господарювання за своєю діяльністю та спостереження за діяльністю контрагентів і партнерів. За його твердженням не лише державний контроль має містити соціальну складову, але й недержавний. Деякі контрольні функції сьогодення, які реалізують соціально-виважені та відповідальні сучасні суб'єкти господарювання, вже сягнули глобальних масштабів. Вони мають входження аж у царину сприяння сталому розвитку [1, с. 45-48].

Здобутками інших вчених було обґрунтування етапів формування нефінансової звітності підприємств [2], аналіз нефінансової звітності як інструменту управління сталим розвитком корпорацій [3] та шляхи й наслідки інтеграції не фінансових показників у звітність суб'єкта господарської діяльності [4].

Натомість сучасний стан та перспектива в нових умовах здійснити правове забезпечення зростання економіки підприємств у способи, що є екологічно невиснажливими, потребує подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Екологічна, господарська та інші галузі, які містять положення про використання природних ресурсів у сфері господарювання, внаслідок зв'язаності їхніх норм близькою метою стосовно окремих аспектів правового регулювання процесу здійснення господарської діяльності, мали б формуватися і застосовуватися більш послідовно. Поки що складності, які унеможливають логіку послідовності досягнення прибутку як мети господарювання, а також виконання вимоги економічного та ефективного використання природних ресурсів обумовлені, насамперед, як внутрішньогалузевою, так і міжгалузевою неузгодженістю господарського законодавства. Для теорії правового регулювання найбільш загальною у юридичному (техніко-юридичному) плані вчені вважають проблему забезпечення узгодженої регламентації всіх етапів діяльності.

Для нашого дослідження має інтерес такий її ракурс, як методологія вибору критеріїв для гармонізації українського законодавства про використання природних ресурсів. Дослідження в даному ракурсі обумовлене необхідністю характеристики комплексу зобов'язань на етапах, де формується майнова основа господарювання.

У ході її формування суб'єктами здійснюються діяння і чиняться акти поведінки заради отримання результатів, обумовлених ціллю господарювання. Інколи її досягнення вони ставлять у залежність від застосування не лише правомірних, але й неправомірних засобів залучення природних ресурсів до господарського обігу.

Нерідко буває, що заподіяна при цьому шкода економіці і довкіллю регіону (або навіть країни) перебільшує отриманий від господарської діяльності результат. Подібні факти неекономічного обігу природних ресурсів є свідченням відсутності раціонального функціонального зв'язку теорії із практикою реалізації та застосування норм господарського і природо-ресурсного законодавства. Вказана відсутність стає причиною недостатньої результативності у досягненні цілі правомірного поводження з природними ресурсами. Вона є наслідком ігнорування наукового підходу комплексності при створенні відповідних законоположень.

В доктрині Господарського кодексу даний недолік в основному було подолано, що дозволяє обґрунтувати доцільність більш жорсткого режиму господарського обігу через організаційно-майнові вимоги до інвестора, концесіонера, орендаря й інших суб'єктів інноваційної діяльності (в тому числі, потенційних).

Для досягнення результату модернізації правового регулювання відносин з використання природних ресурсів у сфері господарювання доцільно докладно розглянути еволюцію комплексного і системного наукових підходів до визначення господарського законодавства фактором стабілізації.

Такий захід дозволив дійти висновку про наявність в теорії господарського законодавства критерію виміру вимог забезпечення стабільного ресурсного обігу. Зокрема, потенціал вказаних вимог вимірюється через систему: збереження соціальних цілей підприємництва; утворення приватно- публічного альянсу для видобутку і використання сировини, експлуатації рекреаційно-територіальних ресурсів; дотримання конкурентних засад залучення до господарського обігу природних ресурсів. Такий концептуально новий підхід до розв'язання проблеми посилення стимулюючої функції господарського законодавства був покладений в основу добору методологічних основ модернізації господарського законодавства. У межах єдиного концептуального задуму Господарського кодексу України прочитується виважена цілеспрямованість групи норм на забезпечення виконання суб'єктивних обов'язків та охорону прав у відносинах з господарського використання природних ресурсів інвестором (ч.2 ст. 5, ст. 6, ст. 20, ст.ст. 148-153 ГК України) діяльності [5, ч.2 ст. 5, ст. 6, ст. 20, ст.ст. 148-153].

Їхня націленість на створення стабільних засад формування майнової основи господарювання мала б задовольняти не лише суб'єктів інвестування, але й ініціаторів довгострокових проектів підтримки економіки приймаючої сторони. Водночас ті норми самі по собі не попереджують неправомірного поводження з природними ресурсами при використанні їх у сфері господарювання. Вони діють ефективніше, коли гармонійно сполучаються з іншими, тими, що мають функціональний зв'язок з ними.

Отже, сутністю вказаних норм, які утворюють самостійні положення Господарського кодексу, є забезпечення відповідної співмірності обсягу організаційно-майнових та інших «нормативно-належних» вимог до режиму господарського використання ресурсів при створенні стабільної майнової основи господарювання.

У ході формування майнової основи господарювання суб'єктами здійснюються діяння і чиняться акти поведінки заради отримання результатів, обу-

мовлених ціллю господарювання. Інколи її досягнення вони ставлять у залежність від застосування не лише правомірних, але й неправомірних засобів залучення природних ресурсів до господарського обігу. Нерідко буває, що заподіяна при цьому шкода економіці і довкіллю регіону (або навіть країни) перебільшує отриманий від господарської діяльності результат. Подібні факти неекономного обігу природних ресурсів є свідченням відсутності раціонального функціонального зв'язку теорії із практикою реалізації та застосування превентивних норм.

Посиленню синергійного ефекту тут сприяють загальнонаукові передумови формування правової категорії «показники забезпечення сталого розвитку щодо мінімізації екологічного ризику для суспільства при здійсненні підприємницької діяльності» – скорочений варіант «показники сталого розвитку».

Міжнародною організацією «Глобальна ініціатива зі звітування» (Global Reporting Initiative – GRI) було розроблено сучасну систему звітування про показники сталого розвитку. Ставлення до неї неоднозначне. Дехто вважає її занадто «романтичною» та ідеалізованою, а отже – нереальною. Але слід констатувати визнання її з боку представників великого бізнесу, транснаціональних кампаній, неурядових організацій, інвесторів, контролюючих організацій та інших.

Прогресивним мотивом звітності у галузі сталого розвитку є оприлюднення відомостей, які мають значення показників макро- рівня. А саме – засвідчення суб'єктами господарювання свого внеску щодо покращення або наміру зробити у майбутньому покращення економічної, екологічної і соціальної ситуації, а також – процесів та тенденцій розвитку економіки на місцевому, регіональному і глобальному рівнях. Фактично йдеться про такі макроекономічні показники звітування: реальні наявні природні ресурси; обсяг і спосіб їх залучення у господарський оборот; рівень і структура їх господарського використання; витрати на поводження з відходами кінцевого споживання; показники економічної активності щодо відтворення природних ресурсів тощо.

Вивчення зарубіжного досвіду показує, що «у світі працюють близько 80 організацій, які оцінюють діяльність понад 50 000 компаній за екологічними, соціальними і управлінськими (далі – ЄСУ) показниками. Рейтинги, що виникають за підсумками аналізу цих відомостей, відображують те, чого не можуть зафіксувати фінансові звіти – це справжнє ставлення компаній до природи і суспільства, що представляє величезний інтерес для інвесторів, споживачів і громадської спільноти. Рейтинг, який складено на основі ЄСУ, ґрунтується на достовірних відомостях, надійній аналітичній методиці і принципах

прозорості, тому він стає каталізатором економічних процесів світового масштабу» [6].

Тенденція з боку потенційних інвесторів щодо надання переваги отримання позикових коштів на вигідніших умовах тим компаніям, які звітують за ЄСУ показниками підтверджується статистикою. Так, оприлюднено лише за 2017 рік 6175 звітів із 120 країн: Китаю, Тайваню, Гонконгу, США, Великобританії, Індії, ЮАР, Бразилії, Японії, Франції, Німеччини та інших країн. Близько 25 % з їх кількості приходиться на великі мультинаціональні компанії, майже 35 % - на великі національні компанії [7].

Нині все більше компаній усвідомлюють необхідність розвитку діяльності у галузі соціальної відповідальності, що передбачає економічні, соціальні й екологічні аспекти. Її практичне значення з'ясували вчені Гарвардської школи бізнесу (Harvard Business School). За підсумками вивчення господарської практики 2 300 компаній (станом на 2016 рік), вони дійшли висновку, що організації з високими показниками ЄСУ нарощують ринкову вартість акцій набагато інтенсивніше, ніж менш відповідальні суб'єкти. Усі ці факти свідчать про те, що рейтинги ЄСУ зростатимуть і зроблять істотний внесок у реалізацію нового порядку денного сталого розвитку, націленого на вирішення найскладніших проблем людства [6].

Кількість компаній, які оприлюднили шляхом публікації свої звіти щодо показників забезпечення сталого розвитку за 9 років (2011-2019), постійно збільшується (станом на початок 2020 року близько 70 тисяч). Отже на практиці однією з передумов інноваційної активності стає екологічно невиснажлива стратегія ведення свого бізнесу, про що засвідчують показники нефінансової звітності. Даний факт стає вагомим аргументом для того, щоб вивчити вплив правової категорії «забезпечення сталого розвитку» на формування нормативних вимог і умов здійснення підприємницької діяльності.

Також, виходячи з того, що правовий режим господарського використання природних ресурсів скеровує правостановлення вимог стосовно екологічних обмежень в окремих галузях матеріального виробництва, актуалізуються дослідження щодо

звітування про екологічно невиснажливі способи зростання економіки підприємств.

Суттєвий вклад у активізацію зазначених аспектів досліджень вносить методологія цільової функції правового режиму. Цільова функція правового режиму господарського використання природних ресурсів з системних позицій уявляється як утворення комплексу збалансованого впливу на мотивацію бажаної поведінки господарюючого суб'єкта в його взаємозв'язках і відносинах. Цільова функція виступає індикатором оцінки правомірності поведінки (превенція господарських та економічних правопорушень). Також їй притаманна низка завдань щодо: раціоналізації форм господарювання; правового забезпечення відтворювальних процесів у комплексі з використанням природних ресурсів; детінізації і декриміналізації економіки; підвищення ефективності управління об'єктами державної власності та власності територіальних громад.

Висновки. Проведене узагальнення дозволяє обґрунтувати висновок щодо необхідності підвищення рівня понятійного економіко-правового підходу до тлумачення знань про спостереження потенційних інвесторів за діяльністю потенційних контрагентів і партнерів за показниками не лише фінансових, але й – нефінансових звітів. Одним із позитивних наслідків їх активності стає економічне зростання підприємств на інвестиційній основі.

Слід вважати високим ступенем еволюції свідомості інвесторів, які обирають для інвестування свого капіталу ті компанії, що звітують про екологічно невиснажливі способи зростання економіки своїх підприємств.

Щодо перспективи дослідження господарсько-правових проблем впливу на інноваційну активність щодо суб'єктів господарського використання природних ресурсів, слід зробити акцент. При здійсненні господарського процесу з використання природних ресурсів невинуватиме є таке становище, коли положення нормативно-правових актів, що визначають публічно-правовий режим таких об'єктів, як ґрунт, надра, вода та ін., детально не прописують розмежування реалізації суверенітету України над територіально-господарськими системами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Солодченко С. В. Правове забезпечення реалізації контрольних функцій суб'єктів господарювання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04. Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2019. С. 45–48. 232 с.
2. Брайрактар Ю. П. Нефінансова звітність підприємств та етапи її формування. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2015. Вип. 1/1. Т. 20. С. 57–60.
3. Васильчук І. П. Нефінансова звітність як інструмент управління сталим розвитком корпорацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 11. С. 212–215.
4. Сікорська Т. С., Осадча О. О. Інтеграція не фінансових показників у звітність суб'єкта господарської діяльності. *Молодий вчений*. 2014. № 6 (09). С. 38–41.

5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21–22. Ст. 144 (із змін. та допов.).
6. КСО и устойчивое развитие, Международный опыт. URL: <http://ep-digest.ru/p=6972> (MIT Sloan Management Review).
7. GRI's Sustainability Disclosure Database for reports published from 1999 till 3 September 2018. URL: https://www.globalreporting.org/servicees/reporting-tools/Reports_List/Pages/default.aspx.

REFERENCES

1. Solodchenko, S. V. (2019). Legal support for the implementation of control functions of economic entities. *Candidate's thesis*. Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen NAN Ukrainy, Kyiv, 45–48 [in Ukrainian].
2. Brairaktar, Yu. P. (2015). Non -financial reporting of enterprises and stages of its formation. *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova*, Issue 1/1, Vol. 20, 57–60 [in Ukrainian].
3. Vasylychuk, I. P. (2015). Non -financial reporting as a tool for managing a permanent development of corporations. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*, Issue 11, 212–215 [in Ukrainian].
4. Sikorska, T. S. & Osadcha, O. O. (2014). Integration of non -financial indicators into a business entity's reporting. *Molodyi vchenyi*, No. 6 (09), 38–41 [in Ukrainian].
5. Economic Code of Ukraine, No. 436-IV (2003, January 16). (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, № 18, № 19-20, № 21–22, Art. 144.
6. CSR and sustainable development, international experience. Retrieved from: <http://ep-digest.ru/p=6972> (MIT Sloan Management Review) [in Russian].
7. GRI's Sustainability Disclosure Database for reports published from 1999 till 3 September 2018. Retrieved from: https://www.globalreporting.org/servicees/reporting-tools/Reports_List/Pages/default.aspx.

SHAPOVALOVA OLGA

2nd PhD in Law, Professor, Leading Researcher of the Department of Legal Regulation of Structural, Technological and Regional Innovative Development of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the NALS of Ukraine, Head of the Department of Economic Law of the East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl

IMPACT ON INNOVATIVE ACTIVITY OF SUBJECTS OF ECONOMIC USING OF NATURAL RESOURCES

Problem setting. As a result of open Russian aggression and hostilities on the territory of Ukraine, significant amounts of Ukrainian land, water and underground sources, and other natural resources have been withdrawn from economic circulation. These circumstances have a significant impact on the state of operations and innovative behavior of entities that use natural resources. Therefore, mechanisms of investment, innovation and state support for both entire industries and individual business entities that are appropriate to these circumstances are in demand. Under the above conditions, the problem of introducing the latest management technologies as a factor of manifestation of the initiative of innovative activity from the outside, which is directed at the subjects of economic use of natural resources, is becoming relevant.

Analysis of recent research and publications. S.V. Solodchenko's dissertation argues that not only state control should contain a social component, but also non-state control. He summarizes foreign experience and positively assesses the system of reporting on sustainable development indicators. Y. Brairaktar substantiates the stages of formation of non-financial reporting of enterprises, I. Vasylychuk considers non-financial reporting as a tool for managing the sustainable development of corporations, T. Sikorska and O. Osadcha predict the ways and consequences of integrating non-financial indicators into the reporting of a business entity.

Target of the research is to study the problems of harmonization of the provisions of legislation on the use of natural resources in the field of economic activity on the basis of economic and legal approaches in order to formalize the procedure for certifying by economic entities their contribution to improving or intending to improve in the future the economic, environmental and social situation, as well as the processes and trends of economic development at the local, regional and global levels.

Article's main body. The modern system of reporting on sustainability indicators was developed by the Global Reporting Initiative (GRI) and was positively received by representatives of big business, transnational campaigns, non-governmental organizations, investors, regulatory organizations and others. The article is devoted to the study of the issue of relevance of innovation activity depending on the presence of a social component in the approaches to the selection of an investment object/subject. The author presents the results of studying the experience of legal support for the growth of the economy of enterprises in ways that are environmentally sustainable. Reporting on environmentally sustainable ways of economic growth of enterprises becomes an information and communication tool for taking the initiative for innovation activity (introduction of the latest management technologies).

The current state of research into the issues of legal support for the growth of the enterprise economy in environmentally sustainable ways is characterized by an extremely low level of development of a conceptual approach to the interpretation of knowledge about the synergistic effect of the interaction of the main directions of economic, legal and environmental policy of Ukraine. The author substantiates two topical issues in solving the problem of influence on innovation activity in relation to economic entities using natural resources: (1) selection of an atypical incentive for manifestation of the initiative of innovation activity from the outside, namely, orientation towards its manifestation depending on the presence of a social component in the approaches to the selection of an investment object/subject; (2) determination of the methodology for selecting criteria for harmonization of Ukrainian legislation on the use of natural resources by economic entities. The author outlines the prospects for studying the impact on innovation activity in relation to economic entities using natural resources, namely, specification of the public law regime of such objects as soil, subsoil, water, etc. as a result of a detailed delineation of the exercise of Ukraine's sovereignty over territorial and economic systems.

Conclusions and prospects for the development. It should be considered a high degree of evolution of the consciousness of investors who choose to invest their capital in those companies that report on environmentally sustainable ways of growing the economy of their enterprises. The public manifestation of innovative activity, depending on the presence of a social component in approaches to the selection of an investment object/subject, needs to be popularized in Ukraine. The tendency to cover non-financial macro-level indicators in the reporting of a business entity affects the growth of ratings of organizations that evaluate their activities by environmental, social and governance indicators when selected by investors.

Key words: environmental, social and governance indicators (ESG), business entities, stimulation of innovation activity, environmentally sustainable management, non-financial reporting of enterprises, public law regime, economic and legal support, use of natural resources.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Шаповалова О. В. Вплив на інноваційну активність щодо суб'єктів господарського використання природних ресурсів. *Право та інновації*. 2023. № 1 (41). С. 132–137.